

Citation:

J. van Ginneken, Levensbericht N. van Wijk, in:
Jaarboek, 1940-1941, Amsterdam, pp. 192-207

LEVENSBERICHT

VAN

NICOLAAS VAN WIJK

(4 October 1880—25 Maart 1941)

Nicolaas van Wijk is den 4den October 1880 in Delden geboren. Zijn vader was de Ned. Herv. predikant Ds. *A. W. van Wijk* en zijn moeder *Bregitta Bruin*, een Weesper burgemeestersdochter. Na eenige jaren verhuisde het gezin naar Zwolle, en zoo kwam de veelbelovende knaap van 1892 tot 1898 op het Zwolsche gymnasium, waar Dr. *J. H. Gunning* toen rector, en *Buitenrust Hetteema*, *Talen* en *N. A. Cramer* zijn leeraren waren; en onder hun invloed is hij dan ook Neerlandicus geworden.

In 1898 ging hij dus Nederlandsch studeeren aan de Amsterdamsche Universiteit. Daar trof hij *Jan te Winkel*, die hem zijn liefde voor de Nederlandsche dialectstudie medeelde, maar boeide hem aanstonds vooral de figuur van *C. C. Uhlenbeck* en in zijn intreerede te Leiden zal hij dan ook later in het openbaar de bekentenis afleggen: „Vanaf den eersten dag, dat ik een Wulfila-college van U hoorde, heb ik onder Uw invloed gewerkt.”

Slechts één jaar heeft hij echter hiervan genoten. Want reeds in 1899 vertrok *Uhlenbeck* naar Leiden. Maar zij bleven vrienden, en herhaaldelijk kwam *Van Wijk* naar de Breestraat om daar met *Uhlenbeck* van gedachten te wisselen. Het was de tijd, dat *Uhlenbeck* nog vóór alles Indogermanist was en zijn etymologische woordenboeken schreef, eerst het Gotisch en daarna het Oudindisch. *Uhlenbeck* bracht hem er ook toe om Russisch te gaan leeren en belang te stellen in het Litausch. Ook hiervoor heeft *Van Wijk* hem later door de opdracht van zijn Geïllustreerde Geschiedenis der Russische Letterkunde openlijk dank gebracht.

Nicolaas van Wijk, 4 October 1880—25 Maart 1941

Reeds kort na mijn aankomst te Leiden in 1902 hoorde ik *Uhlenbeck* over *Van Wijk* vertellen: „dat was nu eens een echte Indogermanist. En die dissertatie van Mijnheer *Van Wijk* bewees ook, dat hij in *Wilhelm Wundt's Völkerpsychologie* goed thuis was. Want verbeeld je, die Mijnheer *Van Wijk* had zoo maar eens eventjes durven bewijzen, dat de Idg. Nominatief en Genitief oorspronkelijk in niets anders verschilden dan in het accent. Daar zou *Karl Brugmann* in Leipzig wel van schrikken, maar hij had het er toch maar goed afgebracht, en het kon best waar zijn.”

Ondertusschen was *Van Wijk* na zijn promotie onmiddellijk naar Leipzig vertrokken en liep daar college bij *Karl Brugmann*, *A. Leskien*, *Ed. Sievers* en *E. Windisch*. In het Indogermanische Institut aldaar hangt nog een foto, waar *Van Wijk* op staat te midden van een groep aankomende Indogermanisten en Slavisten uit die jaren; en gelijk hij naderhand placht te vertellen, heeft hij te Leipzig pas fiches leeren maken, waar hij heel zijn verder leven mee is doorgegaan. Door *Ed. Sievers* werd hij toen, en vooral later nog ingewijd in de rompstandentheorie van *Rutz* en alles wat daar sindsdien uit was voortgekomen.

Het volgend jaar vertrok hij naar Moskou, niet zoozeer om colleges te loopen, als om wat dieper kennis te maken met de hoogere cultuurwereld van het Tsarenrijk. Hij woonde daar bij de *Wed. Tsjitsjagowa*, wier dochter later De kleine Johannes van *Fred. van Eeden* in het Russisch heeft vertaald. Zij vertelde bij gelegenheid aan *R. van der Meulen*¹⁾, die haar *Van Wijks* groeten kwam brengen, hoe hij zich daar geoeffend had in het onberispelijk reproduceeren der Russische taalklanken.

Maar toen vond zijn verstandige vader in Zwolle, dat zijn jongen nu maar eens naar huis moest komen, om zijn brood te gaan verdienen. En zoo geschiedde het. En wij vinden hem dan ook weldra als leeraar Nederlandsch aan de H.B.S. te Goes, waar hij in 1906

¹⁾ In het openbaar moge ik hem hier nog mijn dank betuigen voor zijn vele kostbare inlichtingen over van Wijks Slavische studiën, mij bereidwillig voor dit levensbericht verstrekt.

zijn handboek voor het middelbaar onderwijs over *De Nederlandsche Taal* uitgaf. Na *Cosijn* en *v. Helten* had de Universiteit zich niet meer met de schoolgrammatica bemoeid, en zoo had het kweekschoolonderwijs met zijn traditioneelen beperkten gezichtskring hier het monopolie in handen. Bij *Van Wijk* treft ons nu ineens de breedheid van allure en een rustige onafhankelijkheid, die zonder eenige polemiek ineens de grammair raisonnée van *Den Hertog* verre achter zich laat, en met vermindering van alle geleerdheid op het standpunt der moderne taalwetenschap staat. Ik herinner mij nog levendig, hoe dat boek mij geholpen heeft, toen ik zelf een paar jaar later ook het eerst voor de Nederlandsche klas stond.

Weldra volgde toen zijn benoeming tot onderbibliothecaris der Koninklijke Bibliotheek in Den Haag onder Dr. *W. Bijvanck* — aan wien hij later een dankbaar stuk in *De Gids* gewijd heeft. Hier kreeg hij een heele reeks Mnl. getijdenboeken naar hun herkomst te determineeren en te beschrijven en dit werd voor hem de aanleiding om de Mnl. dialectstudie ter hand te nemen, waarover hij in *De Nieuwe Taalgids* (7, blz. 137 vlgd.) een artikel schreef, dat de grondslag is geworden van heel onze latere Middelnederlandsche klank- en woordgeographic. Van 1909—1913 werkte hij in dezen geest aan de uitgave van *Geert Grooté's Deventersche getijdenboek*. In het laatste jaar van zijn leven heeft hij deze studie weer opgevat, en pas in 1940 kwam het boek uit. Het bezadigd overleg van het „nonum prematur in annum” was hier dus verdrievoudigd in vervulling gegaan.

Maar in zijn vrije uren had hij ondertusschen niet stilgezeten en met bekwamen spoed en taaie volharding in 1912 reeds zijn eerste standaardwerk: het *nieuw etymologisch woordenboek der Nederlandsche taal* voltooid. In de hem aangeboren bescheidenheid heeft hij het als een tweeden druk van zijn voorganger den Bonnschen Germanist *Franck* betiteld; al wist hij, blijkens de nog altijd lezenswaardige Voorrede, zelf heel goed, dat zoo het Germanistische lexicon in een echt Indogermaansch etymologicon van den eersten rang was herschapen, zoodat hij hiermee ineens alle toen bestaande

Germaansche etymologische woordenboeken in de schaduw stelde. Maar behalve dat, heeft hij in zijn Haagschen tijd nog een tiental groote magistrale artikelen geschreven in het Tijdschrift van de Mij. der Nederlandsche Letterkunde en de Indogermanische Forschungen, waarin hij na de voorbereidende studiën van *Jan te Winkel*, het eerst met vaste hand de groote lijnen trok door de geschiedenis der zoo ver uiteenlopende Nederlandsche dialecten; maar daarbij bovendien eenige opvallende overeenkomsten ontdekte tusschen de Germaansche en de Balto-Slavische taalontwikkeling, meer speciaal een heele groep Nederlandsche parallellen der Poolsche klankwet van *Utaszyn* vond, waar vóór hem nooit iemand iets van geweten heeft.

Was dus het *Etymologisch Woordenboek* volgens zijn Inleiding blz. XIII alleen bestemd, om woord voor woord de tot dan toe bekende resultaten van de Indogermaansche taalstudie voor het Nederlandsch bijeen te zetten; in deze groote artikelenreeks liet *Van Wyck* zich kennen als een doordenker, die de diepere regemaat zoekt achter al die toevallige wisselingen, als een oorspronkelijk voortbouwer en eigenmachtig baanbreker op dit pas in bezit genomen terrein.

Door *Uhlenbeck* werd de Senaat der Leidsche Universiteit hiervan in kennis gesteld, en men achtte toen den tijd gekomen, om den Neerlandicus *Nicolaas van Wijk* in 1913 een nieuwen extra voor hem opgerichten hoogleeraarszetel aan te bieden in de Balto-Slavische talen.

Den 8sten October van dat jaar hield hij zijn intree-rede over Baltisch-Slavische problemen.

Was het nu wonder, dat het eerste daar behandelde probleem het parallellisme tusschen de Nederlandsche en sommige Slavische dialecten was? Maar dat hij ook nog verder rondzag en alles afzocht, bewees het derde probleem over de Fransche en Slavische klankontwikkelingstendenzen; terwijl het tweede probleem de toen door *Antoine Meillet* betwiste Baltoslavische eenheidsperiode betrof.

Alhoewel deze benoeming dus de kroon was op zijn eigen ont-

dekkingen, is deze aanstelling toch in zóóverre een keerpunt in *Van Wijks* wetenschappelijken arbeid geworden, dat totnutoe het zwaartepunt zijner studiën in het Nederlandsch had gelegen, en van nu af aan de Balto-Slavische taal- en letterkunde het middelpunt werden.

Want in zijn vriendenkring zei hij het eerlijk, dat hij zich overschat gevoelde, en nog jaren studie meende noodig te hebben, om naar zijn inzicht deze nieuwe taak volwaardig te vervullen. Een half jaar daarna aanvaardde hij dus een groote rondreis naar de voornaamste centra der Slavische cultuur, die op het laatst, toen hij zijn doel nagenoeg geheel bereikt had, door den wereldoorlog van 1914 werd afgebroken. Het gedrukte verslag van die reis is zeer lezenswaard, al was het alleen maar om ons te doen zien, hoe ver men in de verschillende Slavische landen toen reeds in de studie der moedertaal en der verschillende landsdialecten gevorderd was, en hoe Nederland daaraan een voorbeeld kon nemen.

Na 1918 heeft hij echter zijn Slavische reizen hervat. Bijna elk jaar ging hij in de groote vacantie, zoo al niet naar Rusland, dan naar Polen en Tsjechoslowakije; maar ook Joego-Slavië en Bulgarije heeft hij meermalen bezocht. In al deze landen knoopte hij vriendschapsbanden aan met Slavische geleerden in soms zeer uiteenlopende vakken. En overal was hij 's Zondags en 's namiddags een gaarne geziene gast; terwijl hij zich in de morgenuren op de openbare bibliotheken of in kloosters aan wetenschappelyke onderzoekingen wijdde. Graag vertelde hij hierover, en dan kwam altijd zijn groote waardeering voor de Slavische psyche aan den dag.

In den loop der jaren heeft *Van Wijk* zich behalve met het Russisch en Poolsch en hun verschillende dialecten, vooral ook met het Tsjechisch op zijn colleges bezig gehouden. Van de Baltische talen behandelde hij natuurlijk in de eerste plaats het Litausch en verder het Oudpruisisch, waarvan zijn lijvig werk *Altpreussische Studien* (1918) de rijpe vrucht was. Pas later leerde hij, vooral door *J. Endzelin* dien hij zeer hoogachtte, hierbij ook het Lettisch en zijn dialecten exploiteeren. Een geliefkoosd onderwerp van hem was juist het muzikaal accent, dat hij hier in het Limburgsch had

leeren kennen, en dat hem in de Baltoslavische talen steeds opnieuw geboeid heeft. Daartoe moest hij nu vooral het Serbo-kroatisch met zijn juist in het accent zoo uiteenloopende dialecten nader bestudeeren. Het resultaat hiervan heeft hij neergelegd in zijn Akademie-verhandeling: *Die baltischen und slavischen Akzent- und Intonationssystemen* (1923). Toch neemt daar het prae-historisch Indogermaansche probleem der hierboven reeds aangehaalde Baltoslavische eenheidsperiode het leeuwendeel voor zich; en lijkt ons de gemeenschappelijke Balto-Slavische Supinum-circumflecteering alleen de moeite van dat uitvoerig en zeer ingewikkeld onderzoek nauwelijks te vergoeden. Zijn conclusie is immers, dat in ieder geval de circumflexus in het Supinum voor beide taaltakken de eenheidsperiode hoogstwaarschijnlijk maakt, hoe kort zij dan ook geduurd moge hebben. *Brückner* die hetzelfde probleem van de lexicologische zijde benaderde, schijnt een langere periode aan te nemen. Maar welk een arbeid heeft *Van Wijk* verricht om althans dit lichtpuntje in de praehistorische duisternis te kunnen ontsteken! Inderdaad, arbeid schuwde hij nimmer of nooit, ook al kon hij er niet altijd aanstonds de rijke vruchten van oogsten.

Pas veel later in *Onze Taaltuin* 8, blz. 146—152 en 9, blz. 229, heeft hij in zijn studie over het Kasjoebisch accent en het ontstaan der Zuidlimburgsche accenten kunnen toonen, dat ook deze studie nog altijd uiterst vitale kiemen bevat, die ook voor onze eigen taalgeschiedenis zeker eenmaal rijke vruchten zullen dragen. En ik zelf hoop daar hier in de Akademie nog eens op te kunnen terugkomen.

Van Wijk heeft verder nog een groot getal kleinere en grotere tijdschriftartikelen over allerlei onderdeelen der geschiedenis van de Baltische en Slavische talen geschreven, niet alleen in het Nederlandsch, Fransch of Duitsch, maar ook in het Russisch, Poolsch en Tsjechisch. Hij bezat in dat opzicht een bijzonder vloten taalaanleg. Vooral hield hij zich tot in alle bijzonderheden bezig met de oudst-bekende Slavische kerktaal: het Oudbulgaarsch of het zoogenaamde Oudkerkoslavisch, en er waren maar heel weinig Slavisten, als zij er waren, die zooals hij, in de taal dier, ook weer onder elkaar vrij ver uiteenloopende, „Sprachdenkmäler”

waren doorgedrongen. Daarom dan ook werd hem het schrijven der *Geschichte der Altkirchenlavischen Sprache* toevertrouwd, waarvan in 1931 het eerste deel is verschenen. Het is zijn tweede standaardwerk, en naar mijn persoonlijke meening zijn meesterstuk. Hij zet daarin, als een nieuwe *Michel Angelo*, den koepel op de kerk, waaraan beurtelings *Miklosich*, *Leskien*, *Jagić* en *Vondrák* met al hun talenten en krachten gebouwd hadden.

Wie mijn *Ras en Taal* gelezen heeft, kent daarvan althans de magistrale samenvatting, die bijna al de accidenteele klank- en toonveranderingen van het oude Slavisch tot eenige zeer eenvoudige articulatie- en silbe-tendenzen weet te reduceeren, en ons zoo een blik doet slaan op den diep-innerlijken samenhang van al die losse en verdwaald-lijkende taalveranderingen. Dat is een tastende greep in de diepste talen- en volken-geschiedenis geweest, gelijk die maar weinigen onder de grootste geleerden gegund is. De visionnaire *Toorop* heeft eens een groote teekening gemaakt van een Pelgrim, wiens heroïeke stap naar zijn heilig doel bijna heel de vlakke van de teekening vult. Als ik teekenen kon, dan zou ik deze intellectueele handgreep van *Van Wijk* op eenzelfde manier voor U trachten in zwart op wit te zetten, en gij zoudt ervan versteld staan hoeveel uiteenlopende feiten in hoeveel ver van elkander gelegen landen, in hoeveel door lange tusschentijden gescheiden eeuwen, deze geestelijke vingers van ons betreurd medelid in hun tastende omvatting trillend hebben gegrepen, hebben begrepen.

En toen hem eenmaal die greep gelukt was, leek het geloof ik maar een kinderspel voor hem, om in 1937 aan de Sorbonne te Parijs die mooie lezingen te houden over het groepsgewijze ontstaan der verschillende Slavische talen uit het Oerslavisch, waaraan hij tot titel gaf: *Les langues slaves. De l'unité à la pluralité*, en die sindsdien als de beste korte samenvatting der heele Slavische taalgeschiedenis bekend staan.

Maar *Van Wijk* was niet alleen linguïst, hij was ook philoloog, dat bewijst op Nederlandsch gebied zijn uitgave van *Geert Grootte's getijdenboek*, en op het Oudkerkslavisch terrein, zijn ontdekking van *Methodius*', een der beide eerste Slavenapostelen's eigen tekst

van het oude Vaderboek. Van deze laatste vondst hier te lande natuurlijk minder algemeen bekend, wil ik een paar teekenende bijzonderheden vertellen.

Door een antiquaar te Leiden werden hem eens twee perkamentbladen ter inzage gezonden, waarvan hij al aanstonds kon vaststellen, dat zij in het Servisch-Oudkerkoslavisch geschreven waren. Naar den inhoud leken het fragmenten van een paterikon of vaderboek; gelijk er ook in het Westen tijdens de Middeleeuwen verschillende in omloop waren, over het leven en de leerrijke woorden van de oude vrome vaders uit de woestijn. Met allerlei scherpzinnigheden spoorde hij nu den Griekschen grondtekst op en vond ten slotte, dat het een vertaald fragment moest zijn uit de *'Ανδρῶν ἀγιῶν βιβλος*.

Nu is het uit het leven van den *H. Methodius* bekend, dat deze een der oude vaderboeken vertaald had, men wist echter niet welk, en tot 1930 had slechts de Rus *Sobolewskij* zich met dit vraagstuk bezig gehouden, en — gelijk later zou blijken — een glad verkeerden tekst aan *Methodius* toegeschreven. *Van Wijk* begon nu met van meet af aan alle Slavische vaderboeken met elkander te vergelijken en op hun taaleigenaardigheden te onderzoeken. Daarna werden van elk de verschillende redacties op dezelfde wijze gedetermineerd; en zoo kwam hij na een bezoek aan het Dalmatische klooster Krka, waaruit zijn fragmenten afkomstig waren, tot de gevolgtrekking dat de hem in Leiden voorgelegde perkamentbladen moesten behooren tot een der meest archaische Oudkerkoslavische teksten, geschreven in den Pannonisch-moravischen kring, die ten slotte onder alle de eenige was, die van philologisch-linguïstisch standpunt veilig aan *Methodius* persoonlijk kon worden toegeschreven. (Meded. Kon. Akad. 1931 en 33.) Hier waren weer de speurzin, het combinatievermogen en de uitgebreide Oudkerkoslavische kennis van *Van Wijk* op zijn best.

Maar niet slechts philoloog is *Van Wijk* geweest, hij heeft zich ook op een diepe en universeele wijze met de Slavische letterkunde geoccupeerd.

In 1919 verscheen zijn interessant boek getiteld *Hoofdmomenten*

der Russische letterkunde, waarin hij de vier hoofdfiguren: *Poesjkin*, *Gogol*, *Dostojewskij* en *Tolstoj* behandelt. *Poesjkin* en *Dostojewskij* stelt hij als meer synthetische naturen tegenover den meer analytischen aard van *Gogol* en *Tolstoj*. Een vervolg van dit boek gaf hij het volgend jaar in zijn breeder publicatie: *Gees- telijk leven en letterkunde in Rusland gedurende de 19de eeuw*, waarin de overige groote Russische schrijvers *Toergenjew*, *Pomja- lowskij*, *Gontsjarow*, *Saltykow* *Sjtsjedrin* en *Tsjechow* aan de orde komen. Ten slotte verscheen in 1924 zijn populair geschreven *Geïllustreerde Geschiedenis der Russische Letterkunde*, waarin hij ook de jongste schrijvers de revue laat besluiten.

Zijn rectorale rede in 1930 had tot titel: *Optimisme en Pessi- misme in de Russische Letterkunde*, welke tegenstelling gekruist wordt door het antagonisme van geloof en ongeloof, want parallel loopen doen zij niet.

Voor *Dostojewskij* koesterde *Van Wijk* een groote bewondering, al heeft hij meermalen gewaarschuwd tegen de mateloze dweperij, die hier een tijdlang mode is geweest. Aan den anderen kant liet hij de vormbezwaren als b.v. het gebrek aan compositie en lang- dradigheid, die mannen als *Leskien* en *Kluyver* wel eens bij de lectuur gevoelden, niet zoo zwaar wegen.

Een bewonderaar was *Van Wijk* ook van den grooten Poolschen nationalen dichter *Adam Mickiewicz*, over wien hij in 1917 een Gidsartikel schreef en verschillende voordrachten heeft gehouden. Ook de verhouding van de twee grootste dichters der beide voor- naamste Slavische volken *Poesjkin* en *Mickiewicz* interesseerde hem, zooals blijkt uit zijn eerste voordracht in onze Akademie over *De plaats van Poesjkin in de Letterkunde*.

Ten opzichte van onze vaderlandsche letterkunde heeft *Van Wijk* zich voornamelijk verdienstelijk gemaakt door zijn Gidsartikel van 1915 over *De Rompstand en zijn beteekenis voor taal en muziek* en zijn studie in het Leidsche Tijdschrift der Maatschappij van 1928: *Vondels Lucifer klank-analytisch onderzocht*. Dat twee zulke uiteenlopende typen als *Van Wijk* en ik elkander op dit glibberig gebied zoo vroeg hebben gevonden, was toen wel een

vreemd gebeuren, dat door de latere steeds groeiende toenadering misschien evenveel aan opvallendheid verloor als het aan overtuigingskracht heeft gewonnen. Wij hebben beiden, geheel onafhankelijk van elkander, reeds vroeg den divinatorischen roep van *Eduard Sievers'* profetenstem verstaan, al meenden wij hierdoor ons kritisch standpunt op allerlei ander gebied heelemaal niet te schande te maken (cf Nieuwe Taalgids 7, 1913, blz. 1 vlgd.).

In dit verband is het nog de moeite waard op te merken, dat *Van Wijk* veel meer akoustiek dan visueel was aangelegd. Door zijn muzikaliteit en voorliefde voor de studie van klanken en intonaties schoot hij wel eens in het visueele te kort. Een aardig voorbeeld hiervan is, dat hij *Poesjkin*, Ruslands grootsten dichter, van moeders kant bijna steeds laat afstammen van een „Arabier”, terwijl de bedoelde overgrootvader *Ibrahim Hannibal* in werkelijkheid een zwarte Moor was. Men behoeft het jeugdportret van *Poesjkin*, met zijn kroeskop en dikke lippen maar aan te zien, om zich hiervan te overtuigen.

Het misverstand schuilt in het woord *arap*, dat in het Oudkerk-slavisch natuurlijk wel aan het Grieksch *ἄραψ* beantwoordt, maar in het Russisch zwarte moor, ja zelfs vaak neger beteekent, zooals ook duidelijk blijkt uit *Poesjkins* helaas onvoltooid gebleven novelle *De Moor van Peter den Grooten*.

Ik heb *Van Wijk* nu als Neerlandicus en als Slavist geteekend, maar moet hem nu eindelijk nog herdenken als Indogermanist en beoefenaar der algemeene taalwetenschap, die hem ten slotte het 'naaste aan het hart lag. *Van Wijk* was geen intuïtief genie, maar een onvermoeibare, vooral analytische doordenker, een werker naar de beproefde conservatieve methode, een kritisch weger van het voor en het tegen, die de kleinigheden nooit versmaadde, en ten slotte met het groote eigenmachtig talent van zijn vlijmscherp onderscheidingsvermogen tot in de duisterste en moeilijkste vraagstukken wist door te dringen, en daar ten slotte ook synthetisch werk te verrichten, langzaam en rustig; maar zóó, dat zijn onderzoekingen nog heel lang van blijvende en wegwijzende waarde zullen blijken.

Tot boven de hoogstaande groep van zijn voorgangers en tijdgenooten in de Indogermanistiek, rijst zijn geestesgestalte uit, maar hij reikt niet heelemaal aan de sfeer waarin de oude *H. Kern* en *C. C. Uhlenbeck* elkander ontmoeten. En daarom is het ten slotte niet verwonderlijk, dat hij zoo lang een stoelvast Junggrammatiker is gebleven, en in tegenstelling tot dit tweetal na zijn Gymnasium-Hebreeuwsch er nooit meer een niet-Indogermaansche taal heeft bij willen leeren. Ook het veldwerk der nieuwere dialectgeographie heeft hij niet zelfstandig beoefend, en hoewel hij met genoegdoening zag, dat ik juist de beginselen van zijn *Altkirchenlavische Geschichte* in hun toepassing op de articulatiebasis der Nederlandsche dialecten consequent verder heb ontwikkeld, ook aan de taalbiologie is hij zelf nooit toegekomen. Hoe was dat mogelijk? Ten slotte krijgt bijna ieder van ons in zijn studentenjaren zijn vaste geestelijke vorming, waaraan wij later niet dan met groote inspanning nog iets veranderen kunnen. En juist omdat in *Van Wijks* universiteitsjaren, zijn ideaal: *Uhlenbeck* nog zoo goed als uitsluitend Indogermanist was, is *Van Wijk* dat ook altijd gebleven. Was hij vijf jaar later in Leiden zijn studie begonnen, toen *Uhlenbeck* van het Baskisch eerst naar het Eskimo afzwenkte, ten slotte naar het Algonkin trok en weldra de heele Noord-Amerikaansche talenwereld overschouwde, dan had, meen ik, *Van Wijks* wetenschappelijke levensbaan nog een heel anderen kronkel erbij genomen, en was hij ten slotte waarschijnlijk nog hooger beland.

Maar dat deze conservatieve trek in hem ten slotte ook zijn grenzen had, en hij zich in de laatste jaren definitief aus dem Turm hinaus heeft gevochten, kan ik U misschien het beste toonen, door ten slotte *Van Wijks* verhouding tot een der nieuwste scholen der algemeene taalwetenschap te schetsen: ik bedoel de phonologie der Praagsche school.

De phonologie, die de taalklanken niet afzonderlijk als losse eenheden, maar als integreerende deelen van een aldoor functioneerend en zich steeds weer vernieuwend differentiatie-systeem ter onderlinge verstandhouding der gemeenschap wil beschouwd zien, is de uitvinding van den Russischen Vorst *Nicolaas Troebetskoj* en

zijn Praagsche vrienden, onder wie wij zeker in de eerste plaats *Roman Jakobson* en *Vilém Mathesius* moeten noemen. In de serie der *Travaux du Cercle linguistique de Prague* werden sinds 1929 de grondslagen van deze nieuwe methode aan de vakkundige wereld bekend gemaakt. En als wij nu den inhoud dezer acht deelen overzien, dan moeten wij erkennen, dat hun onderneming het niet bij een belofte of een program heeft laten blijven, maar spoedig door een groot getal degelijke studies haar groote vruchtbaarheid naar bijna alle kanten heeft bewezen. *Van Wijk*, die als Slavist den Slavist *Troebetskoj* als een zeer begaafd vakgenoot had leeren hoogachten, sloot zich echter niet van meet af aan bij den phonoloog *Troebetskoj* aan. En het was vooral het 2de deel der *Travaux* van 1929, waarin *Jakobson* zijn ideeën over de diachronische phonologische ontwikkelingsgeschiedenis van het Russisch ontvouwde, dat hem hiervan terughield. Want met alle waardeering voor het vele nieuwe dat deze phonologische eersteling bracht, kon hij, gelijk hij mij bij gelegenheid verklaarde, zich er niet en nooit mee vereenigen, dat daarin de open-silbe-tendenz, die toch in de Slavische taalgeschiedenis zoo'n primordiale plaats inneemt, als een onbeteekenende en niets-verklarende bijzonderheid werd ter zijde geschoven. Immers *Van Wijk* werkte toen aan zijn *Geschichte der altkirchenslavischen Sprache*, waarin hij niet minder dan negen gewichtige en karakteristieke tendenzen der Slavische talen tot deze open-silbe-tendenz, of gelijk hij ze juister formuleerde: tot de tendenz der stijgende silben-sonoriteit terugbracht.

Een tweede bezwaar, dat hem, volgens zijn eigen vertrouwelijke mededeelingen, van de phonologie afhield, was *Jakobson's* zucht om voor alle nieuwe ietwat glibberige begrippen, door *Troebetskoj* geïntroduceerd, niet zonder willekeur haarfijne en lancetscherpe definities te formuleeren en die allen phonologen te willen opdringen, wat vooral in het 5de deel der *Travaux* geschiedde. Hem, *Van Wijk* had, zoo zeide hij mij meerdere malen, de linguïstische praktijk geleerd, dat wij met definities en ideologische distincties weinig verder komen, maar dat alle nieuwe linguïstische vondsten

steeds alleen met nieuwe scherpzinnigheid uit het taalmateriaal en de taalgeschiedenis zelf konden en moesten worden afgeleid.

Zijn derde bezwaar ten slotte, en daarover heeft hij met *Troebetskoj* een openbare polemiek gevoerd¹⁾, ging tegen het exclusivisme, dat natuurlijk bijna elke nieuwe ontdekking meebrengt, en waardoor de ontdekkers der phonologie er toe gebracht werden, om de heele diachronische taalgeschiedenis als een louter wisselspel van elkaar uitlokkende synchronische phonologische systemen op te vatten. En als tastbare voorbeelden van gewichtige en toch niet-phonologische ontwikkelingstendenzen in de Slavische talen, haalde *Van Wijk* daartegen, behalve de tendenz der stijgende silben-sonoriteit, vooral ook de Gutturalkrankheit der Slavinen aan, door welke juist de velare consonanten daar vrij consequent van de labiale, dentale en palatale consonanten in hun ontwikkeling afwijken, en dus tegen het phonologisch systeem ingaan. En toen *Troebetskoj* hierop geen bevredigend antwoord gaf, dacht ik, die trots mijn sympathie voor de phonologie in deze drie punten geheel aan de zijde van *Van Wijk* stond, dat hij ten slotte tot een overtuigd tegenstander der heele phonologie zou uitgroeien.

En toch is juist het omgekeerde gebeurd. Waarom? *Van Wijk* ging nooit over ijs van één nacht vriezen. *Van Wijk* bedacht zich altijd twee, driemaal, eer hij iets definitief aannam of verwierp. *Van Wijk* was geen ziener, maar een scherpzinnig navorscher en onderzoeker, die er soms maanden of jaren over deed om het pro en contra van een nieuwe methode te wikken en te wegen. En nu begon op den langen duur, bij het verschijnen der latere deelen der *Travaux du Cercle linguistique de Prague* het pro bij hem van lieverlede al langer hoe zwaarder te wegen. Hij zeide mij toen ook eens: *Van Ginneken*, heb je wel opgemerkt, dat *Troebetskoj* in den laatsten tijd herhaaldelijk water in den wijn begint te doen, en door zijn nieuwer en ingewikkelder theorieën zijn simplistische algemeenheden van vroeger allemaal begint te matigen en te nuanceeren? Hij zag toen ook, dat allerlei collega's die hij hoogachtte,

¹⁾ Zie hierover mijn *Ras en Taal*, Amsterdam 1935, blz. 84 vlgd.

als *Meillet*, *Kurylowicz* en *Benveniste* vooral in de synchronische problemen meer en meer de phonologische methodes begonnen toe te passen, zonder zich veel aan Jakobson's definities te storen, en zonder er hun eigen theorieën van heel andere herkomst om op te geven. En toen was hij besloten; en maakte hij het plan een college te gaan geven in de Phonologie. En toen hij dat college een jaar lang gegeven had, werkte hij zijn tekst uit tot een boek, zijn derde standaardwerk, dat hij noemde: *Phonologie, een hoofdstuk uit de structurele taalwetenschap*, en dat in 1939 te 's-Gravenhage uitkwam.

En wat is nu het voornaamste en het eigene in dat boek? Dat het niet de geniale, maar eenzijdige phonologie geeft van de eerste deelen der *Travaux de Prague*; maar een getemde, een gerijpte, een afgeronde en aangevulde phonologie voordraagt, waar ook zelfs de latere deelen der *Travaux de Prague* nog niet aan toe zijn; zoodat er niet alleen phonologie in staat, maar de phonologie er wordt ingebouwd in *Van Wijks* eigen algemeene taalwetenschap, die van de Junggrammatiker en de taalpsychologen nog heel veel heeft behouden, zoodat hij vooral in de tweede helft over de diachronie voortdurend de phonologische en de niet-phonologische verschijnselen en klankveranderingen naast en in verband met elkander behandelt, en die niet alleen tot phonologische, maar ook tot niet-phonologische tendenzen durft te herleiden; zoodat hij blijkbaar aan al zijn bezwaren tegen de vroegste phonologie is trouw gebleven, maar voor de synchronie, die juist bij de Junggrammatiker immers, gelijk hij toen duidelijk inzag, geheel en al had gefaald, er den nieuwen ideologischen kijk op de taalstructuur en het taalsysteem rustig heeft bijgenomen, maar daarom aan het vele goede van ouderen datum of van elders nooit of nimmer heeft verzaakt.

Zoo ligt daar dus in zijn laatste standaardwerk behalve de phonologische grondbeginselen nog een heel andere reeks groote en diepe waarheden naast elkaar van heel verschillende afkomst en door soms tegengestelde methodes gewonnen; maar ze passen ineen, en ze zijn gefundeerd door een onoverzienbaar woud van

feiten; en toch in vogelvlucht overschouwd door een ordelijken speurzinn en een klaar bevattingsvermogen.

Maar achtte hij nu met dat boek zijn werk volkomen en zijn taak vervuld? Neen, nu moest ten eerste de heele Nederlandsche en Balto-Slavische taalwetenschap in dezen geest up to date worden omgebouwd, want bij het vele dat hij had gewenscht vast te houden, had hij toch ook veel nieuws van *Troebetskoj* overgenomen, en dat wilde hij nu systematisch tot gemeengoed voor alle vakgenooten maken. Maar ten tweede besepte hij levendig, dat ook zijn synthese slechts een voorloopige was, want daarom noemde hij zijn boek geen *Handleiding der algemeene taalwetenschap*, maar slechts *een hoofdstuk der structureele taalwetenschap*. Immers ook hij voelde en hoorde in de laatste jaren heel goed, dat de studie der niet-Indogermaansche talen, de nieuwere dialectgeographie en de erfelijkheid der articulatiebasis, die hij geen van drieën in zijn synthese heeft willen opnemen, omdat hij ze nog niet persoonlijk had kunnen beproeven, toch reeds stonden te rammelen aan zijn poort. Hij zag toch en waardeerde: wat *Uhlenbeck* in de latere jaren meer en meer was gaan beoefenen en waardoor ook *Troebetskoj* zoo sterk stond; wat *Gilliéron* en *Wencker* hadden begonnen en wat *Jud* en *Jaberg*, *Frings* en *Kloeke* voortzetten en uitbouwden, en hij zeide mij, dat hij de biologische oplossing zijner eigen bezwaren tegen de phonologie in mijn verhandeling over Ras en Taal hoogelijk apprecieerde, al was hem op deze drie nieuwe terreinen nog niet alles duidelijk en klaar.

En om dit nu verder te laten gedijen en uitgroeien tot een nòg beter en grootscher synthese, vroeg hij mijn hulp, voor het oprichten der Phonologische werkgemeenschap, die wij samen in 1939 hebben gesticht, en waarvan het eerste nederige jaarverslag het laatste opusculum is geweest, dat *Van Wijk* nog zelf ter perse heeft gezonden, maar waarvan de inhoud toch duidelijk in de aangegeven richting wijst.

Zijn dood kwam geheel onverwacht, zoowel voor hem als voor ons; maar toch heeft zijn machtige geest, ondanks den noesten arbeid en zijn zeldzame ongesteldheden, eigenlijk nooit een fors,

vitaal lichaam tot zijn beschikking gehad. Daar was zijn gelaatskleur te bleek, en zijn slanke bouw, vooral na zijn sportief ongeval, te wankelend voor. Misschiën dat dus ook het veege lijf op zijn studiën een remmenden invloed heeft uitgeoefend. Hoe dit ook zij, zeker heeft juist dat plotseling heengaan, nog in zijn volle werken stuwkracht ons allen zijn verdiensten veel levendiger doen beseffen. Een Russisch spreekwoord luidt: „Zonder een onvoorzien ongeluk bereikt niemand zijn levenseinde”¹⁾.

En *Poesjkin* heeft ons in het onafwendbare leeren berusten met zijn uitspraak: „Rechtvaardig is de wet van het lot. Alles is goed”²⁾.

¹⁾ Bez pritči veka ne izživës’.

²⁾ Prav sub’by zakon... Vse blago, *Evgenij Onegin* VI, 21, 8—11.)

JAC. VAN GINNEKEN